

10. Застосування монокристалів і доцільність їх вирощування в лабораторії

Наталія Верба, Марина Кіркова

Національний університет харчових технологій

Вступ. Людина живе в світі, котрий вражає своєю різноманітністю кристалів. Вони цікавили людину ще здавна. І це не дивно! Адже ми зустрічаємось з ними всюди: ходимо по кристалах, будуємо з них, живимо в їжу, ними ж і лікуємось.

Окремим різновидом кристалів є монокристал, котрий має неперервну кристалічну ґратку. Найпоширенішими природними монокристалами є кварц, кам'яна сіль, ісландський шпат, алмаз і топаз. Монокристали металів та їх сплавів практично не застосовуються, однак монокристали надчистих речовин знайшли широке застосування в науці, техніці, медицині завдяки їхнім особливим властивостям. Як відомо, їм притаманне таке явище як поліморфізм, так, наприклад, графіт переходить в алмаз при тиску 60-100 тисяч атмосфер і температурі 1500-2000 К; анізотропія, яскравим прикладом є структура графіту, котрий легко можна розділити на шари горизонтально, але неможливо розділити ці шари перпендикулярно; та спайність.

Висновки. Застосування монокристалів у науці та техніці наскільки глобальне та різноманітне, що його важко перерахувати. Найтвердіший природний мінерал – алмаз. Сьогодні алмаз – це перш за все камінь-працівник, а не прикраса. Завдяки своїй винятковій твердості алмаз грає величезну роль в техніці, в гірських роботах, в автомобільному та авіаційному виробництві. Так, алмазними пилами можна розпилити навіть камені; алмазним порошком шліфують і полірують тверді камені, загартовану сталь, тверді та надтверді сплави; алмазними різцями та свердлами обробляють найбільш відповідальні деталі двигунів в автомобілях та літаках.

Цікавим є те, що сам алмаз можна розрізати, пошліфувати та гравірувати лише алмазом!

Монокристали корунду, котрий за твердістю поступається лише алмазу, використовують для виготовлення точильних брусків і кругів, шліфувальних порошоків. За допомогою нього також можна свердлити, шліфувати, полірувати, точити камінь та метал.

Сапфір та рубін – кристали корунду – знайшли своє застосування особливо в медицині. Завдяки унікальній інертності, у тому числі й електrolітичній пасивності, корозійній стійкості і твердості сапфіра його використовують в імплантології, хірургії та медичному приладобудуванні.

Рубіновими голками в промисловості на напівпровідникових заводах виготовляють найтонші схеми. Як виявилось в ході досліджень, лазер, виготовлений з рубіна, світить в тисячі разів сильніше ніж Сонце. Потужний промінь такого лазера легко пропалює листовий метал, зварює металеві дроти, свердлить найтонші отвори в твердих сплавах та алмазі. Лазери на рубіні також знайшли широке застосування і в хірургії очей.

З прозорого кварцу роблять лінзи, призми та інші деталі оптичного застосування. Якщо стиснути або розтягти кристал кварцу, то на його гранях з'являються електричні заряди. Цей ефект дістав назву – п'єзоелектричний ефект. П'єзоелектричні кристали широко використовуються для відтворення запису і передачі звуку. П'єзоелектропластинками вимірюють тиск крові в кровоносних судинах людини, тиск в момент вибуху бомби, тиск в стволі рушниці при пострілі.

Найпоширенішим монокристалом є кам'яна сіль. Її використовують в харчовій промисловості, як приправу до страв, в консервуванні, а також в народній медицині.

Однак в природі дуже рідко зустрічаються великі монокристали, що мають правильну форму. Саме тому існує потреба їх вирощування штучно, а саме в лабораторії. Лабораторні методи дають змогу створити монокристал не лише правильної форми, а й з потрібними властивостями. Найголовніше те, що штучно вирощені кристали, створюють речовини, яких взагалі не існує в природі.

Отже, монокристали є речовинами до кінця не вивченими. Перелік їх застосування уже достатньо великий, однак він не припиняє збільшуватись. Майбутнє найновіших технологій належить кристалам та їх агрегатам.

Література

1. В.А. Богатиренко, С.О. Михалюк. Кристалохімія і будова речовин : Практичний посібник. – Київ : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2010.– 295 с.
2. Егоров-Тисменко Ю.К. Кристаллография и кристаллохимия – КДУ, Москва, 2005.– 592 с.
3. Зайцев О.С. Исследовательский практикум по общей химии. – М. : Изд-во МГУ, 1994.– 480 с.